

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

*Anexa nr. 2
la Hotărârea Consiliului INJ
nr. 2/4 din 17 februarie 2023*

CURRICULUM
la disciplina

„PROBLEMATICA CALIFICĂRII ANUMITOR CATEGORII DE INFRAȚIUNI”
(candidați la funcții de judecător și de procuror)

AUTOR:
Adriana EȘANU
Doctor în drept, conferențiar universitar,
formator INJ

_____ **AVIZAT**
Director interimar
Ecaterina POPA

CHIȘINĂU, 2023

I. PRELIMINARII

Încadrarea juridică a faptei joacă un rol crucial în cadrul procesului penal, or, tocmai grație acestui proces, se poate organiza traseul de mai departe al activității subiecților abilitați cu aplicarea legii penale. La fel, în acord cu temeiul legal al acuzațiilor care i se aduc unei persoane, se poate pregăti o apărare eficientă, fundamentată pe contestarea faptelor incriminate cu titlu de acuzație, constituind o condiție esențială a echității procedurii garantate de art. 6 din Convenția Europeană.

Din această perspectivă, scopul prioritar al formării profesionale a audienților, candidați la funcții de judecător și de procuror – destinatari ai disciplinei conexe „**Problematika calificării anumitor categorii de infracțiuni**”, rezidă în aprofundarea cunoștințelor teoretice și practice în procesul stabilirii și fixării juridice a corespunderii concrete între semnele faptice ale conduitei infracționale și semnele componente de infracțiune prevăzute de legea penală, în cultivarea gândirii analitice și a celei predictive, precum și în stimularea deprinderii de a lucra creativ și productiv, prin aceasta audientul asumându-și responsabilități în procesul de luare a deciziilor.

Concepția de formare inițială în materia calificării anumitor categorii de infracțiuni se canalizează, predilect, pe: valorificarea deplină a potențialului intelectual al audientului, exploatarea practicii judiciare relevante în sensul unei bune asimilări a materiei penale, formarea abilităților practice ale viitorilor procurori și judecători, lărgirea orizontului intelectual al viitorilor procurori și judecători. Pentru a atinge respectivele deziderate, formatorul va realiza activități moderne și flexibile de formare. Metodele și tehnicile de formare aplicabile în cadrul orelor de curs și a celor practice vor favoriza crearea unei ambianțe activ-participative, apte de a cultiva însușiri fundamentale unui judecător și procuror, și anume: independență, responsabilitate, creativitate, spirit critic, gândire analitică, aptitudini și atitudini exploratoare, astfel încât, odată admis în funcție, să facă față provocărilor presupuse de râvnita aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, dar și modificărilor pe care o suportă legea penală națională ca urmare a influenței jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, precum și a impactului jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova.

II. COMPETENȚE

Prin studiul disciplinei, audientul va obține competențe care-i vor permite:

- să aplice principiile și regulile de calificare a infracțiunilor în procesul stabilirii și fixării juridice a corespunderii concrete între semnele faptice ale conduitei infracționale și semnele componente de infracțiune prevăzute de legea penală;
- să ia decizii la soluționarea cazurilor practice ce țin de încadrarea juridică a unei infracțiuni în acord cu regulile de calificare a infracțiunilor;
- să formuleze raționamente și să susțină argumentat puncte de vedere în procesul stabilirii și fixării juridice a corespunderii concrete între semnele faptice ale conduitei infracționale și semnele componente de infracțiune prevăzute de legea penală;
- să evalueze corectitudinea sau incorectitudinea unor soluții din practica de urmărire penală și cea judiciară;
- să reevalueze procesul de incriminare, dezincriminare și reincriminare a faptelor prejudiciabile consacrate în Partea Specială a Codului penal;
- să estimeze efectele pozitive și negative asupra calității aplicării legii penale pe care le au diversele amendamente operate în Codul penal al Republicii Moldova;
- să formuleze unele recomandări teoretice în scopul îmbunătățirii calitative continue a legii penale în unison cu principiul legalității incriminării.

III. PRINCIPALELE OBIECTIVE

La sfârșitul studiului disciplinei, audientul va fi capabil să:

- distingă infracțiunile care comportă anumite similitudini;
- descrie semnele obiective și subiective ale faptelor incriminate în Partea Specială a Codului penal;
- identifice acele elemente constitutive ale infracțiunilor, care nu sunt specificate în mod expres în dispozițiile de incriminare corespunzătoare;
- stabilească legăturile dintre normele legii penale și normele de referință din actele normative extrapenale;
- traducă în limbajul dreptului penal faptele ilegale de relevanță penală, desprinse din realitatea socială;
- stabilească criteriile de delimitare dintre infracțiuni și faptele ilegale nepenale;
- aplice hotărârile explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție în procesul de interpretare a normelor de drept penal;
- determine modelele de alternativă pentru normele penale speciale, caracterizate prin disfuncționalități tehnico-juridice;
- utilizeze metodele specifice dreptului penal în procesul de elucidare a esenței juridice a unei sau altei componente de infracțiune;
- formuleze propuneri de compatibilizare a prevederilor normelor penale autohtone cu prevederile legislației europene;
- selecteze instrumentarul teoretico-practic necesar ca suport la clarificarea naturii juridice a unei sau altei componente de infracțiune;
- programeze algoritmi de calificare în cazul unor infracțiuni determinate;
- identifice probleme actuale de practică judiciară în materie de calificare a infracțiunilor;
- precizeze cauzele de nefuncționare a normelor juridico-penale ce stabilesc răspunderea penală pentru anumite categorii de infracțiuni;
- propună soluții funcționale pentru eficientizarea aplicării normelor și instituțiilor dreptului penal;
- determine perspectivele dezvoltării dreptului penal ca instrument de realizare a politicii penale în Republica Moldova;
- realizeze redactarea rechizitoriilor și a hotărârilor, elaborate de procurori și judecători în funcție, în planul verificării corespunderii acestora cu legea penală.

IV. ADMINISTRAREA DISCIPLINEI

Denumirea disciplinei	Formator	Semestrul	Total ore	Ore curs	Ore practice	Evaluarea
<i>Problematica calificării anumitor categorii de infracțiuni</i>	Eșanu Adriana	II	48 (4/44)	4	44	<i>Evaluare continuă a activității / Examen final</i>

V. TEMATICA ȘI REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR

Nr. d/o	TEMATICA	Ore curs	Ore practice
1.	Principiile și regulile de calificare a infracțiunilor	4	-
2.	Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei	-	4
3.	Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei	-	4
4.	Infracțiuni privind viața sexuală	-	4
5.	Infracțiuni contra patrimoniului	-	6
6.	Infracțiuni contra familiei și minorilor	-	4
7.	Infracțiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale	-	4
8.	Infracțiuni economice	-	6
9.	Infracțiuni informatice și în domeniul telecomunicațiilor	-	2
10.	Infracțiuni în domeniul transporturilor	-	2
11.	Infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică	-	6
12.	Infracțiuni de corupție în sectorul privat	-	2
TOTAL		4	44

VI. UNITĂȚI TEMATICE

Unități tematice	Strategii didactice/ Resurse logistice	Lucrul individual
<i>Tema 1. Principiile și regulile de calificare a infracțiunilor</i>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore de curs</i></p> <p>1. Principiile (fundamentale și specifice) calificării infracțiunilor. 2. Particularitățile calificării infracțiunilor în cazul unui concurs de infracțiuni și în cazul concurenței normelor juridico-penale. 3. Calificarea infracțiunilor în cazul activității infracționale neconsumate.</p>	<p>Prelegere cu suport vizual; Dezbateri; Studiu de caz; Demonstrația; Feedback; Laptop/tablă inteligentă;</p>	<p>Lectura problematizată. Studiul practicii judiciare.</p>

4. Specificul calificării infracțiunilor săvârșite în participatie.	Studii/acte procedurale în formă electronică.	
<i>Tema 2. Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei</i>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Comparația între infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei. 2. Delimitarea infracțiunilor contra sănătății persoanei de faptele conexe penale și nepenale. 3. Soluționarea controverselor privind incriminarea și calificarea infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei. 4. Problemele practicii judiciare privind infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei.</p>	Seminar-dezbateri; Demonstrația; Brainstorming; Feedback; Flipchart: Soft ZOOM.	Elaborarea de rapoarte în baza analizei practicii judiciare. Soluționarea spețelor.
<i>Tema 3. Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei</i>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Compararea unor infracțiuni prevăzute în Capitolul III al Părții Speciale a Codului penal cu unele infracțiuni contra patrimoniului, contra familiei și minorilor, contra justiției etc. 2. Specificul coautoratului, complicității, tentativei etc. în cazul infracțiunilor contra libertății, cinstei și demnității persoanei. 3. Probleme actuale ale legislației și practicii judiciare referitoare la infracțiunile contra libertății, cinstei și demnității persoanei. 4. Influența calității textului incriminărilor referitoare la infracțiunile contra libertății, cinstei și demnității persoanei asupra procesului de aplicare a acestor incriminări.</p>	Studiu de caz; Lucru în grup; Feedback; Fișe de observare; Laptop/tablă inteligentă; Studii/acte procedurale în formă electronică; Soft ZOOM.	Elaborarea de rapoarte în baza analizei practicii judiciare. Soluționarea spețelor.

Tema 4. Infrațiuni privind viața sexuală		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Cadrul reglementar și tipologia infracțiunilor privind viața sexuală. Impactul Legii nr.316/2022 asupra calității cadrului incriminator.</p> <p>2. Specificul calificării coautoratului, complicității, tentativei etc. în cazul infracțiunilor contra inviolabilității sexuale și libertății sexuale a persoanei.</p> <p>3. Probleme actuale ale legislației și practicii judiciare referitoare la infracțiunile privind viața sexuală.</p> <p>4. Influențele calității textului incriminărilor referitoare la infracțiunile privind viața sexuală asupra procesului de aplicare a acestor incriminări.</p>	<p>Studiu de caz cu lucru în grup; Discuția în perechi; Feedback; Fișe de lucru; Soft ZOOM.</p>	<p>Elaborarea rapoartelor științifice. Rezolvarea spețelor.</p>
Tema 5. Infrațiuni contra patrimoniului		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Problemele practicii judiciare privind infracțiunile săvârșite prin sustragere.</p> <p>2. Problema concursului de infracțiuni și a concurenței de norme în cazul infracțiunilor contra patrimoniului.</p> <p>3. Etapele activității infracționale în cazul incriminărilor prevăzute în Capitolul VI al Părții Speciale a Codului penal.</p> <p>4. Problemele participăției în cazul infracțiunilor contra patrimoniului.</p> <p>5. Criteriile de distincție dintre infracțiunile contra patrimoniului și faptele conexe penale și nepenale.</p> <p>6. Problemele optimizării cadrului normativ al infracțiunilor contra patrimoniului.</p>	<p>Brainstorming; Rezolvarea spețelor în perechi; Demonstrația; Studiu de caz cu lucru în grup; Tehnica parcării; Feedback; Fișe de lucru și de evaluare; Flipchart; Soft ZOOM.</p>	<p>Redactarea rechizitoriilor și a hotărârilor elaborate de procurori și judecători în funcție, în planul verificării corespunderii acestora cu regulile de calificare a infracțiunii. Rezolvarea spețelor.</p>

<i>Tema 6. Infrațiuni contra familiei și minorilor</i>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Trăsăturile caracteristice ale elementelor constitutive și ale elementelor circumstanțiale agravante ale infracțiunilor contra familiei și minorilor.</p> <p>2. Disocierea infracțiunilor contra familiei și minorilor de unele fapte penale conexe.</p> <p>3. Participația și etapele activității infracționale neconsumate în cazul infracțiunilor contra familiei și minorilor.</p> <p>4. Probleme de încadrare a faptelor incriminate în Capitolul VII al Părții Speciale a Codului penal.</p>	<p>Soluționarea cazurilor practice; Brainstorming frontal; Studiu de caz individual; Flipchart; Laptop/tablă inteligentă; Fișe de lucru și de evaluare; Soft ZOOM.</p>	<p>Elaborarea de rechizitorii (pentru procurori) și a sentințelor (pentru judecători) ca finalitate a studiilor de caz. Studiul practicii judiciare.</p>
<i>Tema 7. Infrațiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale</i>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Algoritm de încadrare juridică a faptelor infracționale incriminate în Capitolul VIII al Părții Speciale a Codului penal.</p> <p>2. Problema concursului de infracțiuni și a concurenței de norme în cazul infracțiunilor contra sănătății publice și conviețuirii sociale.</p> <p>3. Probleme actuale ale legislației și practicii judiciare referitoare la infracțiunile contra sănătății publice și conviețuirii sociale.</p> <p>4. Respectarea principiului legalității la aplicarea răspunderii penale pentru infracțiunile contra sănătății publice și conviețuirii sociale.</p>	<p>Seminar-dezbateri; Studiu de caz cu lucru în perechi; Fișe de lucru; Soft ZOOM.</p>	<p>Elaborarea de rapoarte în baza examenului practicii judiciare. Rezolvarea spețelor.</p>
<i>Tema 8. Infrațiuni economice</i>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Algoritm de încadrare juridică a faptelor infracționale incriminate în Capitolul X al Părții Speciale a Codului penal.</p> <p>2. Particularitățile coautoratului, complicității și tentativei la infracțiunile economice.</p> <p>3. Probleme de încadrare a faptelor incriminate în Capitolul X al Părții Speciale a Codului penal.</p>	<p>Brainstorming frontal; Lucru în perechi și în grup pentru rezolvare de spețe; Feedback; Fișe de lucru și de evaluare; Soft ZOOM.</p>	<p>Elaborarea de rapoarte în baza analizei practicii judiciare; Soluționarea spețelor.</p>

<p>4. Cauzele de nefuncționare a unor norme juridico-penale ce stabilesc răspunderea penală pentru infracțiunile economice.</p> <p>5. Examenul practicii judiciare asupra infracțiunilor economice.</p>		
<i>Tema 9. Infracțiuni informatice și în domeniul telecomunicațiilor</i>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Algoritmul de încadrare juridică a faptelor infracționale incriminate în Capitolul XI al Părții Speciale a Codului penal.</p> <p>2. Disocierea infracțiunilor informatice și în domeniul telecomunicațiilor de unele fapte penale conexe.</p> <p>3. Probleme actuale ale legislației și practicii judiciare referitoare la infracțiunile informatice.</p> <p>4. Cauzele de nefuncționare a unor norme juridico-penale ce stabilesc răspunderea penală pentru infracțiunile informatice și în domeniul telecomunicațiilor.</p>	<p>Seminar-dezbateri; Brainstorming frontal; Demonstrația; Lucru în perechi; Feedback; Flipchart; Soft ZOOM.</p>	<p>Pregătirea temei pentru activități practice. Elaborarea de rapoarte/referate științifice. Rezolvarea spețelor.</p>
<i>Tema 10. Infracțiuni în domeniul transporturilor</i>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Trăsăturile caracteristice ale infracțiunilor prevăzute în Capitolul XII al Părții Speciale a Codului penal.</p> <p>2. Comparația între infracțiunile în domeniul transporturilor.</p> <p>3. Probleme actuale ale legislației și practicii judiciare referitoare la infracțiunile în domeniul transporturilor.</p> <p>4. Examenul practicii judiciare asupra infracțiunilor în domeniul transporturilor.</p>	<p>Dezbateri; Studiu de caz; Feedback. Laptop/tabla inteligentă; Soft ZOOM.</p>	<p>Pregătirea temei pentru activități practice. Elaborarea de rapoarte în baza studiului practicii judiciare.</p>
<i>Tema 11. Infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică</i>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Disocierea infracțiunilor contra bunei desfășurări a activității în sfera publică de faptele conexe penale și nepenale.</p> <p>2. Cauze speciale de liberare de răspundere</p>	<p>Soluționarea cazurilor practice; Lucru în perechi; Feedback; Dosare multiple;</p>	<p>Rezolvarea spețelor; Studiul practicii judiciare. Analiza jurisprudenței</p>

<p>penală în materia infracțiunilor de corupție.</p> <p>3. Concurența de norme penale și concursul de infracțiuni, privite în raport cu calificarea faptelor prevăzute la art.324-332² CP RM.</p> <p>4. Examenul practicii judiciare asupra infracțiunilor contra bunei desfășurări a activității în sfera publică.</p> <p>5. Probleme de încadrare a infracțiunilor de corupție comise în participație.</p> <p>6. Impactul Hotărârilor Curții Constituționale a RM privind excepțiile de neconstituționalitate a unor prevederi din Capitolul XV al Părții Speciale a Codului penal asupra calității conținutului incriminator al art.327-329, 330² CP RM.</p>	<p>Laptop/tablă inteligentă; Fișe de lucru și de evaluare; Soft ZOOM.</p>	<p>Curții Constituționale. Studiu individual de cercetare a jurisprudenței CtEDO în materie de provocare la acte de corupție.</p>
<p><i>Tema 12. Infracțiuni de corupție în sectorul privat</i></p>		
<p style="text-align: center;"><i>Ore practice</i></p> <p>1. Algoritm de încadrare juridică a faptelor infracționale incriminate în Capitolul XVI al Părții Speciale a Codului penal.</p> <p>2. Examenul practicii judiciare asupra infracțiunilor de corupție în sectorul privat.</p> <p>3. Probleme actuale ale legislației și practicii judiciare referitoare la infracțiunile de corupție în sectorul privat.</p>	<p>Dezbateri; Feedback; Fișe de lucru și de evaluare; Soft ZOOM.</p>	<p>Rezolvarea spețelor. Studiul practicii judiciare.</p>

VII. EVALUAREA

A. Evaluarea continuă se va realiza prin:

- participarea audiențelor în cadrul orelor practice;
- realizarea activităților individuale, în perechi și de grup;
- soluționarea spețelor, testelor-grilă și cu întrebări deschise;
- susținerea de testări care vor conține sarcini cu obiective de măsurare a cunoștințelor, a capacităților și a competențelor profesionale;
- elaborarea de rapoarte și referate științifico-practice asupra unui subiect propus pentru cercetare în calitate de lucru individual.

B. Evaluarea finală va consta în: examen scris, care va fi alcătuit dintr-un test, ce va cuprinde o întrebare teoretică și sarcina practică ce va consta în soluționarea a două cazuri practice.

VIII. BIBLIOGRAFIE

Acte legislative:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 1994. – Nr.1.
2. Codul penal al Republicii Moldova: Legea nr.985 din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2002. – Nr.128-129.

Jurisprudență/Practica judiciară:

3. Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală (2008-2010): Culegere / col. red. Gurschi C., Botezatu R., Dolea Ig. ș.a. - Chișinău, 2012.

Literatură de specialitate:

4. Andone-Bontaș A. *Infraacțiuni privitoare la viața sexuală*. - București, 2010.
5. Berdilo R. *Răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect*. - Chișinău, 2021.
6. Bogdan S. *Eroarea în dreptul penal*. - București, 2008.
7. Botezatu Ig. *Răspunderea penală pentru escrocherie*. - Chișinău, 2010.
8. Botnarenco M. *Răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală*. - Chișinău, 2016.
9. Brînza C. *Răspunderea penală pentru luarea de mită și darea de mită*. - Chișinău, 2021.
10. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială*. Vol.I, II. - Chișinău, 2015.
11. Cioclei V. *Drept penal. Partea Specială. Infraacțiuni contra patrimoniului*. - București, 2011.
12. Copețchi S. *Răspunderea penală pentru atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale*. - Chișinău, 2012.
13. Copețchi S., Hadîrcă Ig. *Calificarea infracțiunilor: Note de curs*. - Chișinău, 2015.
14. Crijanovschi S. *Aspecte teoretice și practice ale infracțiunii de șantaj*. - Chișinău, 2012.
15. Eșanu A. *Infraacțiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legislației penale contemporane*. - Chișinău, 2009.
16. Gîrla L. *Aspecte teoretice și practice privind infracțiunea de pruncucidere*. - Chișinău, 2006.
17. Grama M. *Participanții la infracțiune și particularitățile răspunderii lor*. - Chișinău, 2004.
18. Grama M., Botnaru S., Șavga A. ș.a. *Drept penal. Partea Generală*. Vol.I. - Chișinău, 2012.
19. Gurev D. *Răspunderea penală pentru răpirea unei persoane*. - Chișinău, 2018.
20. Hadîrcă I. *Răspunderea penală pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora*. - Chișinău, 2008.
21. *Manualul Judecătorului pentru cauze penale* / coord. ed. M.Poalelungi. - Chișinău, 2013.
22. Mutu-Strulea M. *Analiza juridico-penală a spălării banilor*. - Chișinău, 2006.
23. Plop A. *Răspunderea penală pentru provocarea ilegală a avortului*. - Chișinău, 2015.
24. Popov R. *Subiectul infracțiunilor prevăzute în capitolele XV și XVI ale Codului penal*. - Chișinău, 2012.
25. Prodan S. *Răspunderea penală pentru infracțiunile legate de creditare*. - Chișinău, 2011.
26. Selevestru I. *Răspunderea penală pentru delapidarea averii străine*. - Chișinău, 2015.
27. Serbinov A. *Răspunderea penală pentru infracțiunile contra securității publice exprimate în manipulări ilegale cu arme și muniții*. - Chișinău, 2017.
28. Serbinov Ig. *Răspunderea penală pentru neglijență în serviciu*. - Chișinău, 2018.
29. Slăvoiu R. *Protecția penală a vieții private*. - București, 2016.

30. Stati V. *Infracțiuni în care mijlocul de transport apare ca obiect material sau ca mijloc de săvârșire a infracțiunii*. - Chișinău, 2010.
31. Stati V. *Infracțiuni economice: Note de curs*. Ediția a III-a, revăzută și actualizată. - Chișinău, 2019.
32. Ștefănuț R. *Infracțiunea de violare de domiciliu în legislația Republicii Moldova și în cea a României*. - Chișinău, 2011.
33. Trancă A. *Luarea și darea de mită, traficul de influență: Practică judiciară*. - București, 2011.
34. Timofei C. *Răspunderea penală pentru traficul de influență*. - Chișinău, 2012.
35. Timofei S. *Răspunderea penală pentru infracțiunile în domeniul concurenței*. - Chișinău, 2011.
36. Ursu D. *Tortura, tratamentul inuman sau degradant: Aspecte de drept penal material: Monografie*. - Chișinău, 2017.
37. Vidaicu M. *Aspectele juridico-penale ale eutanasiei*. - Chișinău, 2009.
38. Кудрявцев В.Н. *Общая теория квалификации преступлений*. - Москва, 2007.
39. Рапог А.И. *Настольная книга судьи по квалификации преступлений: Практическое пособие*. - Москва, 2006.
40. Савельева В.С. *Основы квалификации преступлений: Учебное пособие*. 2-е изд. - Москва, 2011.